

CARL BILDT:

Valanalys

Genom att koncentrera valrörelsen på angreppet på Moderata samlingspartiet lyckades socialdemokraterna få moderaterna på defensiven. Väljarna fick höra att "Sverige är på rätt väg" och (m)s sparpolitik utmålades som ett utslag av principiell hjärtlöshet. I eftervalsdebatten har moderaterna uppmanats att bli mer konservativa och mindre liberala. Den moderata politikens unika styrka i svensk politik ligger emellertid just i dess förening av liberal frihetsälskan och förändringssträvan med konservativt ansvarstagande och nationell förankring. Den styrkepositionen får icke uppges, skriver Carl Bildt.

Carl Bildt är riksdagsman för Moderata samlingspartiet sedan 1979.

Valet 1985 blev en dubbel besvikelse för Moderata samlingspartiet och dess anhängare.

För det första misslyckades vi med att tränga tillbaka de socialistiska partierna tillräckligt mycket för att åstadkomma ett majoritetsskifte i riksdagen och därmed en ny regering.

För det andra bröts den uppåtgående kurva Moderata samlingspartiet haft under närmare ett och ett halvt decennium, och partiet fick registrera ett bakslag som visserligen i procentandelar var marginellt men som fick större dimension mot bakgrund av de föregående årens opinionssiffror.

Eftervalsdebatten har hitintills varit sparsam. Olof Palme har talat om en "oerhörd seger" över "nyliberalismen", medan centern slickat såren, Bengt Westerberg fortsatt att sola sig i massmedias tämligen obestämda belysning och den moderata eftervalsdebatten förblivit långt sparsammare än vad det måhända hade funnits anledning av vänta sig.

Ända var detta ett val som rymde mycken dramatik, och vars politiska betydelse kommer att sträcka sig långt fram i tiden.

När valåret 1985 grydde, hade de tre borgerliga partierna tillsammans ett betydande övertag i de olika opinionsundersökningarna, samtidigt som den moderata siffran låg och tangerade 30%-strecket. Det var en bekymrad socialdemokrati som gick in i valrörelsen.

Den analys socialdemokraterna själva gjorde, visade entydigt att det var moderaterna som var hotet. Under det gångna decenniet hade man visserligen i val efter val kunnat observera hur direkt-

övergångarna från socialdemokraterna till moderaterna blivit allt mer påfallande, men 1985 innebar trots detta en alldeles ny situation. Nu var det i stort sett enbart moderaterna som hotade socialdemokratin – vare sig centern eller folkpartiet bedömdes ha någon attraktionskraft. På dem skulle, som den socialdemokratiska valplanen skrev, "inget krut spillas".

Under slutet av 1970- och början av 1980-talet hade det politiska idéinitiativet gradvis glidit över från socialdemokraterna till det liberalkonservativa idékomplex som fokuserades kring det vitaliserade moderata partiet. Betydelsen av denna förändring kan knappast underskattas. När Arbetets chefredaktör Lars Engquist i en uppmärksammat artikel hävdade, att det var "högern" som ställde de riktiga frågorna inför 1980-talet, beskrev han en verklighet som innebar att socialdemokratin för första gången sedan 1930-talet förlorat sin dominerande och dompterande funktion i den svenska idédebatten.

Detta idéinitiativ för de liberalkonservativa idéerna var någonting som självklart inte endast eller ens främst påverkade socialdemokraterna. Från mitten av 1970-talet och framåt kom det i allt större utsträckning också att sätta sin prägel på kraftutvecklingen mellan och inom de borgerliga partierna. Den moderata tillväxten liksom den folkpartiets strategiska kris som fick sin kulmen i katastrofvalet 1982 och partiledarskiftet 1983 var bägge ett uttryck för samma fenomen.

Socialdemokraternas valseger 1982

Socialdemokraterna vann valet 1982 på "walk over". Borgerligheten var sönderregerad efter två slitsamma mandatperioder, och trots det påtagliga närmande som ägt rum i de avgörande ekonomisk-politiska frågorna sedan det första sparpaketet hösten 1980 var skillnaderna i strategisk grundsyn alltför stora för att möjliggöra fortsatt regeringssamverkan. En ny trepartiregering kunde knappast bildas innan "den underbara natten" och dess resultat fösts åt sidan, och valdebatten visade med stor tydlighet att borgerligheten själv saknade den förmågan.

Detta blev i stället socialdemokraternas uppgift efter återinträdet i regeringsställning. Två beslut under regeringen Palmes första månad kom att få strategisk betydelse.

Det första var att, genom att efter förhandlingar med LO frånga vad man kommit överens med mitten om beträffande inflationsskyddet i skatteskalen, lägga "den underbara natten" till handlingarna. Mittenpartier som ägnat en valrörelse åt att hävda att inte ett kommatecken fick ändras i uppgörelsen, och att alla påståenden om att man inte kunde lita på socialdemokraterna var felaktiga, stod plötsligt där alldeles ensamma och avklädda. Inga ursäkter i efterhand kunde gottgöra den strategiska effekten av detta regeringen Palmes beslut.

En viss paradox ligger onekligen i detta. Precis på samma sätt som Palme genom sin helomvändning och sitt förord för folkomröstning om kärnkraften i april 1979 löste det interna problem om kärnkraften som lett till sprängningen av den första trepartiregeringen i september

1978, var det nu åter Palme som genom en vändning sopade undan det hinder för borgerligt samarbete som lett till regeringssprängningen i maj 1981.

Det andra strategiska beslutet vara devalveringen med 16%, som kom att läggas ovanpå den delvalvering med 10% som mittenregeringen gjort hösten 1981, och som dessutom på ett mycket lyckligt sätt kom att sammanfalla med en begynnande uppgång av de internationella konjunkturerna.

Socialdemokraternas idédebatt torkade gradvis ur 1982–1985.

Dessa två beslut satte kursen för socialdemokratin under mandatperioden fram till 1985. Därtill kom, att man såg sig tvungen att pressa igenom löntagarfondsbeslutet så fort som möjligt, vilket i praktiken blev hösten 1983.

Men i grunden var det en ganska oinspirerad socialdemokrati som höll i regeringsrodret under dessa år. Idédebatten torkade gradvis ur, den inre kompassen blev allt osäkrare och partiet kom att inrikta sig på att dels visa att man i någon teknisk bemärkelse var bättre än borgerligheten på att sköta en regering och dels på att söka att så lite som möjligt störa de positiva effekter på ekonomin som man väntade sig av kombinationen av devalveringen och de goda världskonjunkturerna.

Den socialdemokratiska valstrategin

När man, med denna bakgrund, hade att lägga upp en strategi för att klara hotet

från moderaterna och säkra ytterligare en mandatperiods regeringsutövning var det således inte så många vägar som stod till buds. Några "nya djärva mål" kunde det knappast bli tal om.

Socialdemokraternas valrörelse kom därför att utformas som en stor försvarsstrid för det välfärdsbygge som mer än kanske något annat förknippas med "det goda" inom arbetarrörelsen. Det gällde att återskapa en känslomässig anknytning mellan välfärden och arbetarrörelsen samtidigt som man målade upp bilden av ett nytt och farligt hot mot allt det som uppnåtts under gångna decennier.

Denna uppläggning fullföljdes med stor konsekvens under hela valrörelsen. Att den i hög grad gynnades av Tage Erlanders bortgång, och de nationella stämningar kring den man som mer än någon annan kommit att symbolisera efterkrigsårens välfärdsdecennier, är ställt utom allt tvivel. Detta torde i speciellt hög grad ha gällt i förhållandet till de yngre väljargenerationer för vilka namnet Erlander knappast hade mer än historisk klang. Nu skedde, genom massmedias försorg, under sommarmånaderna en "relegitimering" av den klassiska socialdemokratiska välfärdsstaten och dess tillkomst som säkert kom att betyda mycket för socialdemokraternas möjligheter under valrörelsens hektiska slutmånad.

Olof Palmes tal under valrörelsen var i sedvanlig ordning tämligen monotona. Budskapet genomgick endast smärre lokala variationer, vilket gjorde dess genomgående inslag än intressantare att notera. Och vid sidan av den i olika former framförda tesen om att socialdemokraterna i rent teknisk bemärkelse

var bättre än borgerligheten på att regera var det känslöengagemanget för den erlanderska välfärdsstaten som var alla dessa tals centrala inslag. Och det var ett budskap som slog an en sträng hos den äldre generationen samtidigt som det – efter Erlanders bortgång – möttes med en sympatisk nyfikenhet hos de yngre generationerna.

Anfallet på moderaterna genomfördes med stor energi, hänsynslöshet och konsekvens. Det var en samordnad och skickligt skött politisk apparat i allt bättre trim som demonstrerade sin styrka i denna kampanj.

Resultatet blev, att i stället för att den moderata kampanjen drev socialdemokraterna på defensiven, lyckades socialdemokraterna försätta moderaterna i försvarsposition. Till detta bidrog alldeles säkert, att de skickligt genomförda mediakampanjerna under våren, följda av Erlanders bortgång, fått det som vagt kallas mediaklimatet att svänga i välfärdsfrågorna.

Därtill kom, att socialdemokraterna var mer framgångsrika än de borgerliga partierna när det gällde att få sin ekonomiska verklighetsbild accepterad av väljarna. I valet mellan Feldts påstående om att vi var "på rätt väg" och Ulf Adelsohns mindre uppmuntrande påstående om att det i stället var "på fel väg" tenderade man i betydande utsträckning att tro på det förra. Det fanns inte tillräckligt med uthållighet och slagkraft i den borgerliga agitationen i de centrala ekonomiska frågorna.

Mot denna bakgrund kom delar av den moderata politiken att framstå som oberoättigad och tveksam. Om ekonomin är på rätt väg, vilken anledning finns det då

att inleda olika sparprogram i stat och kommun med alla de effekter detta för med sig? Det blev lättare för socialdemokraterna att framställa den moderata sparpolitiken som utslag av principiell hjärtlöshet i en situation där denna politikens ekonomiska motiv framstod allt otydligare.

(s) förlorade mark

Trots allt detta förefaller det som om den socialdemokratiska motattacken mot det moderata hotet blev mindre framgångsrik än vad bara en ytlig betraktelse av valets huvudresultatet låter antyda.

Socialdemokraterna förlorade mark. Och mycket tydligt är, hur det mönster som kunnat iakttas under det senaste decenniet när det gäller socialdemokratiens försvagning går igen i 1985 års valresultat.

Förlusterna är mest markanta i storstads- och tillväxtregionerna, med Göteborg och Västsverige som notabelt och intressant undantag. I det som i eftervaldebatten 1973 kom att döpas till "tillväxtens boningar" fortsätter socialdemokraterna att förlora fotfäste. Maktskiftet i Malmö – svensk arbetarrörelses vagga – kan ses som något av symbolen för denna utveckling.

Detta kompenseras i viss mån av framgångar i "beroende-Sverige", såväl i geografisk som i demografisk bemärkelse. Glesbygds- och stödområdes-Sverige gav socialdemokraterna ett starkare stöd 1985 än 1982, och så torde också ha gällt stora delar av de grupper som upplever sig som direkt beroende av välfärdsstatens tjänster.

Av stort intresse är, att socialdemo-

kraterna klarade sig relativt sett dåligt i många klassiskt "röda" områden, medan moderaterna i just dessa områden klarade sig anmärkningsvärt bra, i regel med tydliga ökningar i förhållande till 1982. Den moderata politiken bibehöll sin attraktionskraft på många klassiska socialdemokratiska väljargrupper, samtidigt som den stora försvarsstriden för välfärdsstaten i just dessa grupper inte gav fullt ut de effekter man från socialdemokratiskt håll hade räknat med.

(m)s valresultat

De moderata förlusterna blev stora. Grovt sett kan man säga, att partiet förlorade 10 % av rösterna från föregående val. Det gick mer eller mindre bra i olika områden. I stora delar av Norrland var det praktiskt taget ett oförändrat valresultat i förhållande till 1982. I Storstockholm låg förlusterna kring riksgenomsnittet, i Malmö var de bara hälften så stora medan de i Göteborg i gengäld vara dubbelt så stora. Genomgående var förlusterna större ju "blåare" områdena var, och mindre ju "rödare" intryck de gav.

(m)s förluster var större ju "blåare" områdena var och mindre ju "rödare" intryck de gav.

Det är svårt att dra någon annan slutsats, än att det moderata budskapet även fortsättningsvis visade sig ha en betydande attraktionskraft på de socialdemokratiska grupperna. Icke minst torde det

ta ha gällt skattepolitiken, diskussionen om den nya fattigdomen och kravet på att "man skall kunna leva på sin lön".

Medan valresultatet med all sannolikhet innebar moderata vinster från socialdemokraterna är det alldeles uppenbart att de innebar förluster i mycket stor skala till folkpartiet. Till en del handlade det om ett återflöde efter folkpartiets katastrofval 1982, men till en del handlade det om förluster som gick utöver detta.

Folkpartiets valframgång

Folkpartiet kom att föra sin valrörelse under närmast idealiska förhållanden. Med skickliga framträdanden i främst TV, en situation i vilken någon kritik över huvud taget icke riktades mot partiets politik, och en allmän position som innebar att de allmänborgerliga väljarnas förtroende för partiet återstälts låg man i ett idealiskt utgångsläge för att i slutskedet framställa sig som ett mjukare och mer sympatiskt alternativ för dem som i första hand eftersträfvade en allmänborgerlig politik. Folkpartiets valframgång byggde på de allmänborgerliga väljarnas allt större rörlighet mellan de partier de uppfattar som pålitliga i de avgörande frågorna om främst relationerna till socialdemokraterna.

Att folkpartiet valde en linje som innebar att man tydligt kritiserade moderaterna, medan den moderata linjen konsekvent förblev att undvika varje form av träta inom borgerligheten, bidrog alldeles säkert till framgången. Många upplevde, att den hårda socialdemokratiska kritiken mot moderaterna i valrörelsens slutskede fick diskret eldunderstöd från folkpartiet och centern. Att detta ska-

dade den moderata positionen är ställt utom allt tvivel.

En valrörelse handlar i hög grad om "agendan", vilka politiska frågor det är som skall dominera den politiska debatten. En valrörelse vars slutskede domineras av frihetsfrågorna gynnar de borgerliga partierna, medan en valrörelse dominerad av välfärdsfrågorna gynnar socialdemokratin.

I årets valrörelse misslyckades borgerligheten med att styra valrörelsens "agenda". Frihetsfrågorna kom inte fram med tillräcklig kraft samtidigt som det ekonomiska budskapet inte vann tillräckligt genomslag. Till detta bidrog utan tvekan den profilering som folkpartiet valde och som visade sig lyckosam för partiet, men som samtidigt innebar att man gav betydande fördelar till socialdemokraterna.

Folkpartiets huvuddevis i valet var "Socialt ansvar utan socialism". Med denna formulering sade man till väljarna, att socialistisk politik alltid innebär socialt ansvar, medan icke-socialistisk politik bara gör det ibland. Därmed gavs socialdemokraterna – medvetet eller omedvetet – den moraliskt dominerande positionen i hela välfärdsdebatten, samtidigt som det klargjordes att det är lite si och så ställt med det sociala ansvaret inom borgerligheten. Att en sådan uppläggning av det politiska budskapet innebär att man accepterar att en av de viktigaste debatterna förs inom ramen för ett socialdemokratiskt och socialistiskt moraliskt övertag är alldeles uppenbart. Uppläggningsen gynnade folkpartiet och socialdemokraterna, men den missgynnade borgerligheten.

(m)s ideologiska grund

Efter valet har det kommit att föras en diskussion om huruvida valresultatet skall ses som ett tecken på någon avgörande ideologisk förskjutning i den ena eller den andra riktningen.

Olof Palme har talat om en stor seger över "nyliberalismen", och på sina håll i främst den liberala pressen har man uppmanat moderaterna att i sin framtida politik vara mer konservativa och mindre liberala.

Under arbetet med det nya partiprogram som antogs på den moderata partistämman hösten 1984 fördes inom partiet en tidvis livlig diskussion om begreppen "välfärdsstat" och "välfärdssamhälle". Från programkommissionens sida hade man under sitt arbete lagt ner stor vikt vid att formulera en moderat syn på de sociala frågorna som stod i samklang med partiets övergripande ideologiska strävanden, och det var kanske främst denna del av programkommissionens arbete som blev föremål för debatt inom och utom partiet.

I grunden låg insikten om, att välfärden aldrig kan säkras enbart genom statliga eller andra offentliga insatser, och slutsatsen att en politik som tror att detta är möjligt kommer att utvecklas till ett hot mot välfärden genom att den offentliga ekonomin överbelastas på ett sätt som drabbar samhället i dess helhet. Välfärdsstaten är nödvändig men alls icke tillräcklig i det arbete vars syfte måste vara skapandet av ett välfärdssamhälle.

Tyvärr kom denna diskussion inte att fullföljas på det sätt som hade varit önskvärt, och det ledde till att det fanns en viss handfallenhet inför den offensiv i

välfärdsfrågorna som socialdemokraterna satte in under 1985. Den konkreta moderata politiken kunde tydligt ledas tillbaka till en strävan att stärka den grundläggande välfärden i samhället genom att tex förstärka familjen och den valfrihet, liksom det i hela den skattepolitiska diskussionen kring nyfattigheten fanns ett starkt drag av spänning mellan välfärdssamhälle och välfärdsstat, medan däremot de övergripande principerna bakom denna politik kom att bli otydligt klargjorda. På denna punkt finns det anledning att fundera igenom strategin och politiken inför kommande år.

Det är obestridligt, att de moderata framgångarna under det senaste decenniet har gått hand i hand med en tydlig "liberalisering" av partiets politiska program och profil. Frihetsfrågorna i olika former har fått ett successivt allt större utrymme i partiets politik i takt med att frågan om den politiska maktens utsträckning och begränsning blivit ett allt mer akut problem.

Från dem som under detta decennium misslyckats med att föra en klar liberal

politik, och som med visst missmod sett den moderata framgången, är det alldeles självklart att man nu helst skulle vilja se ett moderat parti som accepterade en mer begränsad konservativ roll i det svenska partisystemet. Med ett stort liberalt folkparti är det naturligt att önska sig att moderaterna såg sina idémässiga ambitioner i ett mer begränsat perspektiv än vad som varit fallet under det senaste decenniet.

Men det får inte ske. Moderata samlingspartiets styrka ligger icke i dess konservatism, och heller icke i dess liberalism, utan just i den fruktbara förening av dessa två stora tankeströmningar i västerländsk frihetlig tradition. En liberalism utan konservatism förfaller lätt till ansvarslöshet och ytlighet, på samma sätt som en konservatism utan liberalism lätt kan tendera mot auktoritetstro och svärmeri för det statiska. Den moderata politikens unika styrka i svensk politik ligger i dess förening av liberal frihetsälskan och förändringssträvan med konservativt ansvarstagande och nationell förankring. Den styrkepositionen får icke uppges.